

ט. שבעת ימים קודם יום הכיפורים

שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין, ומתקינין לו כהן אחר תחתיו, שמא יארע בו פסול... (משנה יומא א, א)

המשנה פותחת את מסכת יומא בתיאור כרונולוגי של הכנות הכהן הגדול לקראת יום הכיפורים. הכנות אלו מתחילות שבוע לפני היום הגדול וכוללות לימוד והכנה פרקטית. בעקבות כך, סוגיית הגמרא בתחילת מסכת יומא עוסקת בנושא זה, אך נראה כי דברי האמוראים חורגים להיבטים שמעבר לשאלת ההפרשה. במהלך דבריהם אנו מוצאים הקדמה רחבה למסכת המהווה פתיחה להבנת משמעות היום¹.

הגמרא עוסקת בשאלה מנין אנו לומדים שהכהן צריך לפרוש שבעה ימים לפני יום הכיפורים. נראה כי מקורות הפרישה מעלים משמעויות שונות ליום הכיפורים. הטעם הפשוט לסיבת הפרישה הוא חשש מטומאה:

למה מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין? פירש ר' יהודה בן פתירה שמא תמצא אשתו ספק נידה ויבא עליה נמצא טמא שבעת ימים. ר' יהודה היה קורא אותה לשכת בלוטין. (תוספתא יומא א, א)

מדברי התוספתא עולה שעניין ההפרשה שבוע לפני המועד נובע מדיני טומאה וטהרה. אנו חוששים שהכהן הגדול לא יהיה טהור ביום הכיפורים, לכן יש צורך שיפורש שבעה ימים קודם לתאריך זה. כפי שאנו מוצאים במשנה שאנו חוששים שמא תמות אשתו של הכהן ולכן מייחדים לו אשה שנייה, כך אנו חוששים שמא תמצא אשתו נדה ולכן אנו מפרישים אותו שבעת ימים.

סוגיית הגמרא אינה מסתפקת בהסבר טכני זה ומביאה שלושה לימודים מנושאים שונים, כל לימוד רומז לבחינה אחרת של יום הכיפורים. ראשית נציג את דברי הגמרא ולאחר מכן נדון בהיבטים השונים.

1. תופעה זו, שסוגיית הפתיחה מהווה הקדמה לענייני המסכת, חוזרת במסכתות רבות. ראו להלן בפרק לה לגבי סוגיית הפתיחה למסכת פסחים; בשיעורי על סוגיית הפתיחה למסכת עבודה זרה, בשבתך בביתך מסכת עבודה זרה שיעור 2, באתר תורת הר עציון; ובמאמרו של הרב יהודה ברנדס- 'המשוכה הראשונה', בתוך קובץ מאמרים 'על דרך האבות' עמודים 33-47. בסוגיה זו עסקו בשנים האחרונות מספר רבנים והעלו השלכות הלכתיות ועיוניות, ובפרק זה נתמקד בהיבטים מחשבתיים העולים מהסוגיה. בנושא זה ראו: הרב סולובייצ'יק- שיעורי הגרי"ד עבודת יום הכיפורים, עמודים טו-כא; הרב אברהם סתיו- 'מבית לפרוכת' עמודים 19-49; שיעורי הרב רא"ם הכהן על מסכת יומא חלק א.

פרה אדומה

הגמרא פותחת בדברי רבי יוחנן הלומדת את דין הפרישה מפרישתו של הכהן השורף את הפרה האדומה:

מנא הני מילי? אמר רב מניומי בר חלקיה אמר רבי מחסיא בר אידי אמר רבי יוחנן: אמר קרא (ויקרא ח) "כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשת לכפר עליכם". לעשת - אלו מעשי פרה, לכפר - אלו מעשי יום הכפורים... (יומא ב, א)

בתלמוד הירושלמי קשר זה נלמד מגזירה שווה:

רבי יונה בשם בר קפרא שמע לה מן הדא: "כאשר עשה ביום הזה", אילו שבעת ימי המילואים, "צוה ה'" זו שריפת הפרה. נאמר כאן "צוה ה'" ונאמר להלן "זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמור". לעשות זה שעיר של יום הכיפורים או אינו אלא שער של ראש חדש? כהיא דא"ר בא לכפר עליכם כפרה שהיא כזו מה זו כפרה שאינה כשירה אלא בכהן גדול אף זו כפרה שאינה אלא בכהן גדול... (יומא א, א)

בשני התלמודים מקשרים באופן דומה בין שני התחומים. פרה אדומה ומעשה הכהן הגדול ביום הכיפורים הם בגדר כפרה ונאמרו כציווי מה'. קשר זה כבר עולה בדרך בה רבי ניסח את המשניות במסכת יומא ובמסכת פרה:

פרה ג, א	יומא א, א
שבעת ימים קודם לשרפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה מביתו ללשכה שעל פני הבירה... ר' חנינא סגן הכהנים אומר על הכהן השורף את הפרה מזין כל שבעת הימים ועל של יום הכיפורים לא היו מזין עליו אלא בשלישי ובשביעי בלבד:	שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין....

הקשר בין פרה אדומה ויום הכיפורים בא לידי ביטוי במינוח טהרה: פרה אדומה מטהרת מטומאה ויום הכיפורים מטהר אותנו לפני הקב"ה? המינוח טהרה קיים בשני תחומים אלו כפי שרבי עקיבא דורש בסיום מסכת יומא:

אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם? אביכם שבשמים, שנאמר: "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם". ואומר: "מקוה ישראל ה'"; מה מקוה מטהר את הטמאים, אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל. (יומא ח, ט)

2. ויקרא טז, ל: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".

יום השמיני

בהמשך סוגיית הגמרא בתלמוד הבבלי, וכן בתלמוד הירושלמי עולה הקשר נוסף שנוגע לשבעת ימי המילואים וליום השמיני:

תניא כוותיה דרבי יוחנן: (ויקרא טז) "בזאת יבא אהרן אל הקדש" - במה שאמור בענין. מאי היא - בענין דמלואים. ומה אמור בענין דמלואים - אהרן פירש שבעה ושמש יום אחד, ומשה מסר לו כל שבעה כדי לחנכו בעבודה. ואף לדורות, כהן גדול פורש שבעה ומשמש יום אחד, ושני תלמידי חכמים מתלמידיו של משה, לאפוקי צדוקין, מוסרין לו כל שבעה כדי לחנכו בעבודה. (ד, א)

ר' בא בשם רבי יוחנן שמע לה מן הדא: "כאשר עשה ביום הזה" אילו שבעת ימי המילואים. "צוה ה' לדורות לעשות" זה שעיר של יום הכיפורים, או אינו אלא שעיר של ראש חדש? אמר רבי בא לכפר עליכם כפרה שהיא כזו מה זו כפרת אהרן עצמו כפרת בנים עצמן אף זו כפרת אהרן עצמו כפרת בנים עצמן. (ירושלמי א, א)

הגמרא לומדת את חובת הפרישה מפרשת המילואים, בהקשר של הימים שקדמו לחנוכת המשכן במדבר. כמו שבוע הלימוד של הכהנים בתחילת עבודתם במשכן, כך עושים בכל שנה שבוע לימוד והכנה לכהן הגדול לקראת עבודתו ביום הכיפורים.

הקשר בין יום הכיפורים והיום השמיני הינו רחב וכבר רמזו בדברי התורה בתחילת ציווי פרשיית יום הכיפורים שנאמרה 'אחרי מות שני בני אהרן' שארע ביום השמיני. קיימים קווי דמיון רבים בין היום השמיני ויום הכיפורים, כפי שכבר הגמרא דנה 'פרה לחטאת ואיל לעולה' אחד מהשני (דף ג, ב- ד, א)³. בשני הימים מקריבים פר לחטאת ואיל לעולה (ט, ב; טז, ג), קורבנות העם הם שעיר עזים לחטאת ועולה (ט, ג; טז, ה). פר של כהן גדול נשרף בשני הימים ואינו נאכל כדן חטאת קבועה של כהן גדול (ויקרא פרק ד).

ביום השמיני הייתה התגלות שכינה והשראתה על המשכן. כלל הציבור ראה את כבוד ה':

וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד, וַיִּצְאוּ, וַיִּבְרְכוּ אֶת-הָעָם; וַיֵּרָא כְבוֹד ה', אֶל כָּל הָעָם. וַתֵּצֵא אֵשׁ, מִלִּפְנֵי ה', וַתֹּאכַל עַל-הַמִּזְבֵּחַ, אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלִבִּים; וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּרְאוּ, וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם. (ויקרא ט, כג-כד)

גם ביום הכיפורים יש השראת שכינה על כלל הציבור. אמנם רק הכהן הגדול נכנס לפני ולפנים, אך כל הציבור היה שותף בראיית פני ה':

רבי ישמעאל אומר: והלא סימן אחר היה להם: לשון של זהורית היה קשור על פתחו של היכל וכשהגיע שעיר למדבר היה הלשון מלביץ. (יומא סח, ב)

3. הרב יואל בן נון- 'היום השמיני ויום הכיפורים', מגדים ח עמודים 9-34; ישראל קנוהל ושלמה נאה- 'מילואים וכיפורים', תרביץ כרך סב עמודים 17-44.

שני צדדים לקשר שבין ימי המילואים ליום הכיפורים - ראשון לימוד והכשרה, ושני השראת שכינה. שאלת הדמיון עומדת במתח בין שני פסוקים:

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֶתְכֶם לְכַהֵן לִי... וְנִעַדְתִּי שָׁמָּה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכַבְדִּי: וְקִדְשְׁתִּי אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת אֹהֶרֶן וְאֶת בְּנָיו אֶקְדַּשׁ לְכַהֵן לִי: וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים: וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשַׁכְנֵי בְּתוֹכְכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם: (שמות כא, א; מג-מו)

מהפסוק הראשון בפרשה עולה שהמטרה של ימים אלו היא קידוש והכנת הכהנים לעבודתם. לעומת זאת, מסיום הפרשה נראה שמטרת הימים היא השראת שכינה בכל רחבי המחנה. ההבנה הרואה את העיקר בלימוד והכנה עולה בבחינת שמובת בתלמוד ירושלמי:

דתני רבי ישמעאל: 'בזאת יבא אהרן אל הקודש' באמור בעניין, מה אמור בעניין מפרישין אותו כל שבעה ועובד כל שבעה ומחנכין אותו כל שבעה, אף זה מפרישין אותו כל שבעה ועובד כל שבעה ומחנכין אותו כל שבעה...

הרמב"ם והראב"ד (הלכות כלי מקדש ד, יג) נחלקו האם רק לפני יום הכיפורים מפרישים את הכהן או שיש להפריש את הכהן לפני כל עבודה חדשה שבמקדש. המחלוקת בין הראשונים נוגעת לשאלת מטרת הפרשה; האם הפרשה נועדה ללימוד ההלכות וההכנה למועד כדעת הרמב"ם, או שמדובר על הפרשה מיוחדת הקשורה לעיצומו של יום על פי הבנתו של הראב"ד.

הר סיני

בסוגיית הגמרא אנו מצאים מקור שלישי לחובת פרישה שבוע לפני יום הכיפורים. ריש לקיש הקשה מספר קושיות על הלימוד מפרשת המילואים ובעקבות כך הציע מקור אחר:

... אמר ליה: אלא מר מהיכא יליף לה? - אמר: מסיני, דכתיב (שמות כד) "וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי". מכדי כתיב ויקרא אל משה ביום השביעי, מאי ששת ימים? זה בנה אב, שכל הנכנס במחנה שכינה - טעון פרישת ששה. (ג, ב)

אמר רבי יוסה בי רבי בון טעמ' דרבי שמעון בן לקיש וישכן כבוד ה' על הר סיני מה משה לא נכנס לפני לפנים עד שנתקדש בענן כל שבעה אף אהרן לא נכנס לפני לפנים עד שנתרבה בשמן המשחה כל שבעה... (ירושלמי א, א)

ריש לקיש רואה דמיון בין יום הכיפורים ובין מעמד הר סיני. גם משה נכנס למחנה שכינה בעלייתו על הר סיני, וכך לדורות הכהן הגדול נכנס למחנה שכינה ביום הכיפורים. בנוסף, ביום הכיפורים משה קיבל לוחות שניים, דבר היוצר זיקה לדורות בין שני אירועים אלו.

נראה שקיים קשר נוסף הנובע מהשראת השכינה החלה ביום זה. הזכרנו לעיל שגם ביום השמיני הייתה השראת שכינה, וכך גם בהר סיני שם כל העם ראה את ההר עשן וה' שורה

עליו. בשני ימים אלו נוצרת השראת שכינה, דבר הזקק הכנה ופרישה של הנכנס אל הקודש.

בדומה להכנות למתן תורה בהר סיני, ימי המילואים דומים ליום הכיפורים מצד הבחינה של השראת שכינה. נראה שיש מספר הבדלים בין ימים אלו ונזכיר שני הסברים לשוני בהשראת השכינה. הרב רא"ם הכהן⁴ הציע שנקודת ההבדל נובעת מכך שבמעמד הר סיני משה עולה אל ה' ונוצרת השראת שכינה, לעומת ימי המילואים שהשראת השכינה מתאפיינת בירידה של ה' אל בני ישראל. לאור כך שני הלימודים עוסקים בשאלה מהו אופיו של יום הכיפורים; האם עיקר היום זה ירידת שכינה לכל העם, או עלייתו של הכהן הגדול אל ה'⁵.

שני מקורות הלימוד, מימי המילואים ומעמד הר סיני, מעלים נקודה נוספת המאירה את אופיו של יום הכיפורים באופן שונה. מעמד הר סיני הוא מעמד חד פעמי בהיסטוריה האנושית, אך היום השמיני מבטא השראת שכינה על המחנה שמטרתה להיות קבועה ולשמר את מעמד הר סיני לאורך זמן⁶. יתכן ושני הלימודים מבטאים שתי תפיסות שונות בנוגע למעמדו של יום הכיפורים; האם מדובר ביום המבטא מעמד מיוחד חד פעמי או שמא מדובר על מדרגה גבוהה שעולים אליה והמטרה להישאר בה באופן קבוע. האם אנו רואים את יום הכיפורים כיום מיוחד שבו אנו מתנהגים כמלאכים וחורגים ממנהגו של עולם כאירוע חד פעמי שמשאיר את הודו על יתר השנה. לחילופין, יתכן ויום הכיפורים הוא יום שאנו חורגים בו משגרת החיים ומתנהגים בצורה שונה, תוך ציפייה שהדבר יגרוור שינוי על שאר ימות השנה. ואולי שתי הבחינות נכונות ומתקיימות במקביל.

נראה ששני כיוונים אלו עולים בהסבר ההנהגה להחמיר בהלכה בעשרת ימי תשובה:

אף מי שאינו נזהר מפת של כותים, בעשרת ימי תשובה צריך לזהר. (שו"ע סימן תרג)

מדוע להחמיר דווקא בימים אלו? האם אין בכך משום צביעות? כיוון אחד מסביר את ההחמרה ברצון להרגיל את האדם במעשים טובים, על מנת שישפר את דרכו. יתכן וההנהגות הטובות בימים אלו ירגילו אותו לנהוג כך בהמשך השנה. הסבר אחר אינו תולה תקווה בשינוי הרגלו של האדם, אך הוא רואה משמעות בעובדה שבמשך תקופה מסוימת האדם נהג ברמה רוחנית גבוהה יותר:

4. 'הפרשת כהן גדול שבעת ימים קודם יום הכיפורים' - בתוך קובץ מאמרים 'בהיותו קרוב', עמודים 302-329.

5. בעניין זה יש להעיר שגם עליית משה להר סיני הייתה במטרה להוריד את דבר ה' לעם, דבר הבא לידי ביטוי שמשמעות העליה להר היא בשביל לרדת עם לוחות הברית. עלייתו של הצדיק כלפי מעלה לא נועדה לטובת עצמו, אלא כדי שהוא ירד ויוביל את הציבור במסילה העולה בית אל. בעניין זה ראו בפירושו של אבן שמואל להסבר הראשון ברמב"ם למשל סולם יעקב, מורה הנבוכים חלק א פרק טו.

6. הקדמת הרמב"ן לפרשת תרומה - "וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר... והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני...".

וזה לשון הרב רמ"ק ז"ל בסדר עבודת יוה"כ- ואף אם יזהר בדבר חסידות באלה הימים בלבד נכון הדבר, ואף אם לא ינהוג כן בחסידות שהוא אחרי כן. וכתב שם טעם על זה לפי שהקב"ה יושב על כסא רחמים ומתנהג בחסידות בימים אלה... ולפי כך נכון הדבר להתנהג גם אנחנו בחסידות כאשר נוכל שאת. (ספר אלף המגן)

גם אם הנהגת החסידות לא תישמר לאורך זמן, עצם החוויה של ימים אלו ולאחר מכן הזיכרון שנותר לאדם הם בעלי משמעות⁷.

פתאומי והדרגתי

במבט ראשון נראה ששני הלימודים, מימי המילואים ומהר סיני, חולקים במקור ההלכה וכן במהותו של היום. שתי תפיסות נגלות לפנינו - יום הכיפורים כיום חד פעמי רם ונישא, או יום שמהווה הכנה ולימוד להמשך השנה.

אך נראה שניתן לגשר בין שתי הגישות כך ששתי הבחינות באופיו של יום יתקומו במקביל. אפשרות אחת עולה בעקבות גישת הרמב"ן בפירושו לתחילת פרשת תרומה. מעמד הר סיני הוא אירוע חד פעמי, אך נוצרת המשכיות על ידי השראת השכינה של המשכן. בשלב ראשון יש התגלות ולאחר מכן נמשך קשר ישיר על ידי לימוד, התכוננות והשקעה. שתי הבחינות נכונות וקיימות ביום הכיפורים, והמחלוקת בגמרא נוגעת לשאלה מהיכן לומדים את דיני הפרישה.

אפשרות שניה מסבירה כי שני ההיבטים מתקיימים במקביל - יום הכיפורים הוא גם יום ייחודי וגם דורש הכנה ולימוד. קיימות שתי דרכי תשובה, אחת הבאה פתאום כברק מלמעלה למטה, ואחת הנבנית עקב בצד אגודל מלמטה למעלה. הרב קוק מכנה את שתי הדרכים כתשובה פתאומית ותשובה הדרגתית:

הפתאומית באה מתוך איזה ברק רוחני הנכנס בנשמה, בפעם אחת מכיר הוא את הרע ואת הכעור של החטא ונהפך לאיש אחר, וכבר מרגיש הוא בקרבו השתנות גמורה לטובה. תשובה זו באה על ידי איזו הופעה של סגולה פנימית, על ידי איזו השפעה נשמתית גדולה, שראוי לחפש את נתיבותיה בעמקי תעלומה.

7. הבדל נוסף שבין היום השמיני ומעמד הר סיני נוגע לאדם שנדרש לפרוש. במעמד הר סיני הפרישה וההתגלות היו כלפי כלל ישראל, לעומת ימי המילואים שהתמקדו באהרון ובניו הכהנים. לאור כך יתכן והמחלוקת בנוגע לדרך הלימוד נוגעת בשאלה זו – האם עיקר יום הכיפורים הוא עבודת הכהן הגדול בבית המקדש או שמא עיקר היום הוא בהתגלות השכינה ובעמידה לפני ה' של כלל הציבור. מהות יום הכיפורים השתנתה לאחר החורבן כאשר מרכז הכובד עבר מעבודת הכהן לעולם התפילה בו כל יחיד עומד ביחד עם קהילתו לפני ה'. יתכן ומחלוקת האמוראים במקור הלימוד נוגעת בשאלה מה היה עיקר היום בימי הבית, וכיצד לראות את עבודת הכהן הגדול; כבעלת משמעות עצמאית או שמא כדרך הכפרה לכלל הציבור.

וישנה תשובה הדרגתית, לא בריקה הבריקה בקרבו להתהפך מן העומק של הרע אל הטוב, אלא מרגיש הוא שצריך להיות הולך ומטיב דרכיו וארחות חייו, רצונו, הלך מחשבותיו, ובמהלכו זה הולך הוא וכובש לאט לאט את דרכי הישר, מתקן את המדות, מטיב את המעשים, מלמד את עצמו איך להתכשר יותר ויותר, עד שהוא בא למעלה רמה של זכוך ותקון. (אורות התשובה פרק ב)

יום כיפור דומה הן למעמד הר סיני והן לימי המילואים. ישנם אנשים שעבורם חווית היום היא הדרגתית ורבת שלבים. האדם מתכוונן ליום הכיפורים, עובר תהליך לקראת היום ובמהלכו, ויוצא ממנו בדרגה שונה מזו שנכנס אליו. כמו כן יתכן ואותו אדם יחווה את היום בצורה שונה בשנים אחרות כך שעיצומו של יום ייצר חוויה משמעותית אצל האדם. ניסוח דומה לשני דרכים אלו עולה בדברי הרב סלובייצ'יק בנוגע ליחס שבין מעשה האדם ובין פעולת הקב"ה על האדם:

תודעה טבעית פירושה: רוח האדם עולה למרחקים מופלגים... במסגרת זו חווית העולם על ידי האדם היא במהותה ותכליתה חווית האלוהים ויוצר העולם. היוזמה שייכת לאדם, הוא צריך לדרוש את האלוהים.

תודעה גילוית פירושה: אין האדם יכול לבוא אל האלוהים בעצמו ועל ידי יזמת רוחו... עצם חזיון הגילוי הבלתי מובן והנורא מתקיים שלא ברצונו של האדם ושלא ברשותו...

היהדות נוקטת בפילוג התודעה הדתית... כך עלה ברצונו הקדמון של הבורא ליטע באדם שתי תודעות, גישה בעלת דו פרצופים. (ובקשתם משם עמוד 148)

שתי התודעות מתקיימות במקביל. שני פרצופים של אותו יום יוצרים מציאות מורכבת, כך שגם בחינת הר סיני וגם בחינת ימים המילואים באים לידי ביטוי בעיצומו של יום.

טהרה וקדושה

ההסבר הראשון שראינו בסוגיית הגמרא רואה בדין פרה אדומה מקור לפרישת הכהן הגדול. הגמרא יוצרת קשר בין התחומים אך במקביל מדגישה את הפער הקיים ביניהם:

הא דתנו רבנן: אין בין כהן השורף את הפרה לכהן גדול ביום הכפורים אלא שזה פרישתו לקדושה, ואחיו הכהנים נוגעין בו, וזה פרישתו לטהרה, ואין אחיו הכהנים נוגעין בו. (גמרא יומא ח, א)

קיים הבדל בין פרישה לטהרה, לגבי פרה אדומה, ובין פרישה לקדושה, הקשור לכהן ביום הכיפורים. הנצי"ב מוולוז'ין ראה חשיבות גדולה בהבנת ההפרש בין המושגים:

וסמוך ענין לה עסק פרה שאינה אלא טהרה ולא לקדושה, ומשום הכי כשר בה טבול יום ואונן... אלא היה בזה עוד טעם כמוס דבש וחלב תחת לשונם, והיינו משום שהצדוקי רצה להנהיג קדושה בענין שאינו אלא טהרה, וזהו הריסות הליכות הדת בכמה עניינים שבתורה, על כך נכתבה סמוך לפרשת קרח. (העמק דבר בתחילת פרשת חקת)

פרה אדומה קשורה לעולם הטהרה והטומאה, ולא לעולם הקודש והחול, ויש חשיבות גדולה בהפרדה בין תחומים אלו. אם כן, מהו תחום העיסוק של כל אחד מהמושגים? מושגי הטומאה והטהרה קשורים ביסודם לעולם של מקדש⁸. לאדם טהור מותר להיכנס למקום המקודש, אך אדם טהור אינו קדוש.

הרב משה ליכטנשטיין הציג הבחנה עקרונית בין התחומים:

שתי תבניות יסוד מטאפיזיות הלכתיות קיימות בהתייחסותנו למציאות; למעשה, שתיים שהן ארבע: א. טומאה וטהרה ב. קודש וחול... קדושה לחוד, טהרה לחוד; טומאה בפני עצמה, חול בפני עצמו.

טהרה וטומאה מתייחסות לעולם הטבע. הטהרה מציינת את הטבע במצבו הראשוני, הקמאי, ואילו הטומאה מציינת את ההשחתה של הטבע המקורי, על ידי המוות והכליון. בעצם, אין טהרה מושג חיובי אלא העדר - העדר מוות, כליון והשחתה. השלילה המתלווה לעולם...

לעומת זאת, הקודש אינו העדר אלא מצב חיובי. אין הקדושה סילוק החול, אלא יצירת הקודש. אין בחולין משום שלילה או השחתה, ואין הוא אלא העדר הקדושה. בצמד זה, המצב היותר נעלה - הקדושה - הוא המצב הנוצר באופן חיובי, ואילו היפוכו - החול - מציין את ההעדר. אף החול מתוקן בפני עצמו ואין בו שלילה או השחתה כדוגמת הטומאה. הוא פשוט נעדר קדושה. הקדושה משמעותה מעבר מהעולם הטבעי והסתמי של טהרה וחולין...

ממילא, דרכי היווצרותן של קדושה וטהרה שונות המה. הקדושה אינה נמצאת בטבע. כל כולה תלויה בהינתקות מעולם הטבע ומעבר לעולם המלאכותי של יצירה אנושית... חותם הקדושה הוא הפקעת החפץ ממצבו הסתמי הראשוני וקידושו ע"י האדם. בעולם הטבעי אין לאדם מבוא, ואינו יכול לקדש אלא את השייך לעולמו. היפוכם של דברים בעולם הטהרה. היטהרות - עניינה הבלעדי הוא חזרה למצב הטבעי. הטבע טהור. אין בעלי חיים מקבלים טומאה, ואין המחובר מקבל טומאה... בשורש העניין, הדברים נוגעים בנקודה יסודית יותר. קדושה - שורשה בעמידה לפני ה', ובהיות החפץ בזיקה כלפי הקב"ה... יכולת האדם לקדש קשורה בעובדה שחפצים אלו משמשים אותו בעבודתו ועמידתו לפניו יתברך. "מקדש ישראל והזמנים - ישראל דקדשינהו לזמני..." העולם הטבעי, במצבו הראשוני, נברא ע"י הקב"ה; לכן טהור הוא. אין בו פגם או רבב. הטומאה אינה נמצאת בו, אך גם לא הקדושה. כל עוד אין העולם נמצא במגע ישיר עם הקב"ה, אין בו קדושה...

8. ראו לדוגמה בספר הכוזרי ג, מט.

9. הרב משה ליכטנשטיין - 'בקדושה ובטהרה', באתר תורת הר עציון.

למרות ההפרדה הברורה בין שני התחומים, ביום כיפור נוצר קשר ביניהם. הגמרא מקשרת בין פרה אדומה ובין הכפרה ביום כיפור וזאת לאור דברי התורה: "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם, לְטַהֵר אֶתְכֶם; מִכָּל, חַטָּאתֵיכֶם, לְפָנַי ה', תִּטְהָרוּ" (ויקרא טז, ל). הקב"ה מכפר עלינו, מושג הקשור למקדש, ומטהר את האדם בעובדה שהאדם עומד לפניו. הפסוק מקשר בין התחומים השונים, ומעורר אותנו לחשוב על הייחודיות של יום זה. הטהרה ביום הכיפורים היא חזרת האדם למקומו הטבעי כפי שאומר הרמח"ל במסילת ישרים: "בביאור מדת הטהרה: הטהרה היא תיקון הלב והמחשבות" (פרק טז). האדם נברא מחדש נקי מעברו במצבו הטבעי הפשוט.

הגמרא לומדת את פרישת הכהן הגדול מהפרשת פרה אדומה כדי לרמוז על עירוב התחומים הקיים דווקא ביום זה¹⁰. האדם מיטהר בעמידתו לפני ה' כדברי רבי עקיבא בסוים מסכת יומא¹¹, כאדם שנולד וחוזר למצב הטבעי שלו. הפסוק מדגיש שביום הכיפורים קיימים שני צדדים - כפרה וטהרה. הרב סולובייצ'ק¹² הבחין ביניהם: כפרה היא סליחה על העבירה ואילו טהרה היא תיקון של אישיות החוטא. ביום הכיפורים שני הצדדים קיימים:

התשובה האמיתית היא איפוא לא רק **מכפרת** (מחיית העונש) אלא גם **מטהרת** (מן הטומאה), משחררת את האדם מטמטום הלב מאטימות החושים, מחזירה לאדם חיותו, נותנת לו מחדש את דמותו המקורית. (עמוד 18)

הדרשה הראשונה בגמרא הלומדת מפרישת הכהן השורף את הפרה מלמדת אותנו יסוד זה; יום הכיפורים הוא גם יום של כפרה על ידי עבודת הכהן הגדול ותפילת האדם, וגם יום של טהרה כעין טבילה במקווה בצל ה'.

אחרית דבר

סוגיית המבוא למסכת יומא מהווה פתיחה לפי סדר כרונולוגי (השבוע שלפני יום הכיפורים), אך לא רק. סוגיה זו נידונה בהרחבה בתחילת מסכת יומא בעקבות המסרים המשמעותיים המועברים דרכה. כחלק מהעיסוק במקור הדין, הגמרא משווה בין פרישת הכהן הגדול למספר סוגיות אחרות, השוואה אשר מלמדת על משמעות המועד.

הכהן הגדול זקוק לריענון והכנה נוספת לקראת עבודת היום, בדומה להכנת הכהנים בימי המילואים לפני הקמת המשכן. הכנה זו נכונה כלפי הכהנים, וגם כלפי כל אחד מאיתנו. אך ימי המילואים לא רומזים רק להכנה ליום השמיני, אלא גם יוצרים השוואה בין היום השמיני ויום הכיפורים. בשני ימים אלו הייתה השראת שכינה על כלל ישראל. השראת השכינה יוצרת קשר בין יום הכיפורים ומעמד הר סיני, שהרי מתן לוחות שניים בהר סיני התרחש ביום הכיפורים. נראה שקיים הבדל בין שני ימים אלו: השראת שכינה כאירוע חד

10. ראו את דברי הרב משה ליכטנשטיין בתוך באר מרים 'יום כיפור', עמודים 170-176.

11. השווה שמונה קבצים ה, נא.

12. על התשובה - 'כפרה וטהרה', עמודים 15-33.

פעמי כמעמד הר סיני, לעומת ארוע מתמשך לעבר ימי החולין כמו שהיום השמיני וחנוכת המשכן מכינים לעבודה שגרתית ומתמשכת. כמו כן, ביום הכיפורים קיים ממד של טהרה שהרי ביום זה אנו מיטהרים לפני הקב"ה. עצם העמידה לפני הקב"ה מולידה אדם חדש ונוצר קשר ייחודי בין עולם המקדש וכפרה ובין הטהרה.

התהליך שהאדם עובר במשך הימים הנוראים ומסתיים ביום הכיפורים יכול ללבוש מספר צורות. ימי התשובה יכולים לייצר מהלך של הליכת עקב בצד אגודל ושיפור מתמיד במעשים, דבר המגיע לידי כפרה והתחלה מחודשת ביום הכיפורים. אך לעיתים מדובר על אירוע המייצר מְפנה, כברק הפוגע באדם וגורם לו לפנות לדרך שונה. בשני הדרכים יש לידה מחודשת של האדם, התחדשות, כפרה וטהרה. הדרכים כה שונות אחת מהשנייה, אך כל אחת מהן יכולה לתאר את יום הכיפורים. סוגיית הפתיחה פורשת בפנינו את המימושים השונים והמשמעויות האפשריות ליום קדוש זה, וזאת על ידי השוואה לתחומים תורניים נוספים המבטאים עקרונות אלו.

